

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Пронтенка Костянтина Віталійовича на дисертаційну роботу

Зімнікова Олега Олександровича на тему

**«Формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі
фізичного виховання в умовах воєнного стану»**, подану на здобуття ступеня

доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка»

за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Актуальність теми дослідження. Сучасна навчально-бойова діяльність військовослужбовців Збройних Сил України, у тому числі й курсантів ВВНЗ, під час дії в країні правового режиму воєнного стану супроводжується дією негативних стрес-чинників, серед яких: висока інтенсивність виконання завдань; очікування небезпеки; перебування в небезпечному середовищі; споглядання травматичних подій; нерегламентованість режиму харчування і відпочинку; висока психоемоційна напруга; фізична втома та ін. Стрес-чинники несуть загрозу життю військовослужбовців, негативно впливають на стан їхнього психічного і соматичного здоров'я, знижують ефективність навчально-бойової діяльності.

Зімніков О. О. справедливо зазначає, що серед основних напрямків боротьби зі стресом під час війни, формування стресостійкості та уникнення його негативних наслідків важливе місце займає рухова активність. Одним із найбільш ефективних видів рухової активності, особливо серед курсантів, у розв'язанні вищезазначеної проблеми, на думку Зімнікова О. О., є спортивні ігри, які розглядаються фахівцями країн НАТО, як засіб підвищення стійкості особового складу до впливу бойового стресу, зміцнення дисципліни та згуртованості колективів. Актуальність означеної проблеми зумовили розроблення Зімніковим О. О. методики формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до: науково-дослідної роботи Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» на тему «Розробка макету мультимедійного програмного комплексу дистанційного навчання керівників форм фізичної підготовки Збройних Сил України» (державний реєстраційний номер 0121U111993); науково-дослідної роботи Національного університету оборони України на тему «Оптимізація змісту фізичної підготовки військовослужбовців органів військового управління на період дії правового режиму воєнного стану» (державний реєстраційний номер 0124U001923); планів науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики фізичного виховання Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 5 від 24 листопада 2022 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі підтверджується необхідним і достатнім обсягом фактичного матеріалу та обсягом вибірки. Дослідження

здійснювалося у Військовому інституті танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» у 2022–2025 роках із залученням курсантів різних років навчання, слухачів та офіцерів різного віку. До дослідження було залучено: 276 курсантів 1-го ($n=76$), 2-го ($n=72$), 3-го ($n=65$) та 4-го ($n=63$) курсів, які навчаються за спеціалізаціями «Експлуатація та ремонт бронетанкової техніки та озброєння» (спеціальність – 255 «Озброєння та військова техніка») та «Управління діями підрозділів танкових військ» (спеціальність – 253 «Військове управління (за видами збройних сил)») на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти; 71 слухача (офіцера) другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за спеціалізацією «Експлуатація та ремонт бронетанкової техніки та озброєння»; 103 офіцера віком до 30 років ($n=35$), до 40 років ($n=41$), понад 40 років ($n=27$), які проходять службу на різних посадах.

Структура роботи послідовна, відповідає поставленим завданням. Об'єкт дослідження – освітній процес фізичного виховання курсантів вищих військових начальних закладів. Предмет дослідження – зміст, форми, методи і засоби формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану.

Дослідження забезпечувалось чітким визначенням мети і завдань та ретельним їх виконанням як на теоретичному, так і на практичному рівні. Для цього дисертант застосував комплекс відповідних методів дослідження, серед яких: теоретичні: аналіз та узагальнення літературних джерел – для вивчення теоретичних засад формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану; емпіричні: педагогічне спостереження – для вивчення особливостей застосування спортивних ігор у різних формах фізичного виховання курсантів, а також порядку реалізації розробленої методики; педагогічне тестування – для дослідження змін у показниках психічного та фізичного здоров'я військовослужбовців під дією стрес-чинників навчально-бойової діяльності, розкриття особливостей прояву соматичних та психологічних симптомів стресу у курсантів та офіцерів під час виконання навчально-бойових завдань, для здійснення порівняльного аналізу показників психічного і фізичного здоров'я у курсантів під час занять спортивними іграми та іншими видами рухової активності, для дослідження рівня стресу у курсантів залежно від їх індивідуально-психологічних властивостей; соціологічні методи (опитування) – для характеристики мотиваційно-ціннісних орієнтирів курсантів щодо застосування спортивних ігор для формування стресостійкості та відновлення фізичного й психоемоційного стану військовослужбовців; педагогічний експеримент, констатувальний етап – для дослідження змін у показниках психічного та фізичного здоров'я військовослужбовців під дією стрес-чинників навчально-бойової діяльності; розкриття особливостей прояву симптомів стресу у курсантів та офіцерів під час виконання навчально-бойових завдань; здійснення порівняльного аналізу показників психічного і фізичного здоров'я у курсантів під час занять різними видами рухової активності; дослідження рівня стресу у курсантів залежно від їх індивідуально-психологічних властивостей; характеристики мотиваційно-ціннісних орієнтирів курсантів щодо застосування спортивних ігор у формуванні

стресостійкості та відновленні фізичного й психоемоційного стану військовослужбовців; формувальний етап – для дослідження результативності методики формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану; статистичні методи, для опрацювання отриманих даних, представлення їх у табличних і графічних формах, кількісно-якісного аналізу результатів, оцінювання їх достовірності.

Достовірність висновків і рекомендацій дослідження забезпечена цілісним характером експерименту, в ході якого повністю перевірені теоретичні положення. Зібраний у результаті досліджень матеріал представлено в роботі достатньою кількістю таблиць (59 шт.) та рисунків (46 шт.), дані яких дозволяють стверджувати про достовірність висновків.

Стиль і мова дисертації. Дисертація написана методично грамотно, орфографічно та стилістично витримана на високому рівні.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що:

- вперше: обґрунтовано та розроблено методику формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану, провідна ідея якої полягає у диференціації ігрових амплуа курсантів з урахуванням їх індивідуально-психологічних властивостей (темпераменту, характеру, спрямованості особистості) у ході проведення спортивних ігор (футбол, волейбол, баскетбол) під час різних форм фізичного виховання; обґрунтовано критерії дослідження результативності методики формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану (когнітивний, емоційний, поведінковий, психологічний та фізіологічний);

- удосконалено: процес формування стресостійкості та відновлення фізичного й психоемоційного стану курсантів під час навчально-бойової діяльності засобами спортивних ігор, що передбачає диференціацію ігрових амплуа курсантів у спортивних іграх з урахуванням їх індивідуально-психологічних властивостей;

- подальшого розвитку набули питання впливу негативних стрес-чинників навчально-бойової діяльності на рівень психічного та фізичного здоров'я військовослужбовців, особливостей прояву соматичних та психологічних симптомів стресу у курсантів та офіцерів, питання ефективності різних видів рухової активності у формуванні стресостійкості курсантів, а також питання мотивації курсантів до застосування спортивних ігор для формування їх стресостійкості та відновлення фізичного й психоемоційного стану.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методики формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану, критеріїв дослідження результативності розробленої методики, а також впровадженні отриманих результатів в освітній процес фізичного виховання курсантів Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (акт від 31 березня 2025 р.), Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова (акт від 14 квітня 2025 р.), Військової академії (м. Одеса) (акт від 23 квітня 2025 р.).

Основні теоретичні положення, а також практичні результати проведеного дослідження можуть бути використані: науково-педагогічним складом кафедр фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту ВВНЗ під час розроблення навчально-методичного забезпечення та внесення змін до робочих програм навчальної дисципліни «Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка»; командирами курсантських підрозділів під час організації та проведення спортивно-масової роботи, ранкової фізичної зарядки та самостійної роботи курсантів. Розроблена методика може бути адаптованою до освітнього процесу з фізичного виховання курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій здобувача в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження відображено у 18 публікаціях, серед яких: 3 статті у міжнародних виданнях, що входять до наукометричних баз «Scopus», «Web of Science» та «Index Copernicus»; 4 статті у наукових фахових виданнях України; 11 публікацій апробаційного характеру; 9 публікацій виконано одноосібно.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (273 найменування, з них іноземними мовами – 46) та додатків (на 41 сторінці). Загальний обсяг дисертації – 300 сторінок, з яких 219 сторінок основного тексту.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Основний зміст дисертаційної роботи складається із вступу, трьох розділів та висновків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, розкрито зв'язок дослідження з науковими планами, програмами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення результатів дослідження, подано інформацію про публікації автора.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану»** представлено характеристику сучасної навчально-бойової діяльності військовослужбовців Збройних Сил України та стрес-чинників, що погіршують рівень їх психічного та фізичного здоров'я; розкрито переваги рухової активності щодо формування стресостійкості та відновлення фізичного й психоемоційного стану військовослужбовців під час виконання завдань навчально-бойової діяльності; наведено особливості застосування спортивних ігор для формування стресостійкості, зміцнення здоров'я та відновлення фізичного й психоемоційного стану курсантів.

У другому розділі **«Обґрунтування методики формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану»** представлено загальну методику дослідження, розкрито наукові методи та методики, які застосовувалися під час роботи над дисертацією та наведено основні етапи організації дослідження; наведено результати констатувального етапу педагогічного експерименту, у межах якого: розкрито особливості прояву інтелектуальних, емоційних, поведінкових та фізіологічних симптомів стресу у курсантів, слухачів та офіцерів під час виконання навчально-бойових завдань в умовах воєнного стану;

досліджено зміни у показниках психічного та фізичного здоров'я військовослужбовців під дією стрес-чинників навчально-бойової діяльності; досліджено динаміку показників психічного та фізичного здоров'я у військовослужбовців, які під час навчально-бойової діяльності дотримувалися режиму рухової активності, порівняно із тими, які його не дотримувалися; досліджено рівень стресу у курсантів залежно від їх індивідуально-психологічних властивостей; проведено порівняльний аналіз показників психічного і фізичного здоров'я у курсантів під час занять спортивними іграми та іншими видами рухової активності; охарактеризовано мотиваційно-ціннісні орієнтири курсантів щодо застосування спортивних ігор у формуванні стресостійкості та відновленні фізичного й психоемоційного стану військовослужбовців. На основі проведених досліджень обґрунтовано методику формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану

У третьому розділі **«Дослідження результативності методики формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану»** обґрунтовано критерії дослідження результативності методики формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану та здійснено дослідження результативності методики формування стресостійкості курсантів засобами спортивних ігор у процесі фізичного виховання в умовах воєнного стану. Результати дослідження відображено в загальних висновках, які корелюють із висновками до кожного з розділів і відображають досягнення мети й завдань дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу, дозволимо собі зробити деякі зауваження та побажання.

1. У першому розділі дисертації бажано було б більш ширше представити результати досліджень інших вчених, де досліджувався вплив різних засобів рухової активності на формування стресостійкості, зокрема студентської, учнівської молоді під час війни.

2. У підрозділі 2.1 під час розкриття методу педагогічного тестування за методиками оцінювання психічного здоров'я курсантів, слухачів та офіцерів потрібно було б вказати хто, де, коли і в яких умовах здійснював тестування. Теж саме стосується й методики визначення фізичного здоров'я військовослужбовців.

3. У підрозділі 2.2 офіцери були розподілені за віковими групами, у 2.3 – без поділу на вікові групи.

4. У підрозділах 2.2 та 2.3 назви діаграм представлено і на самих рисунках, і в підписках, що є недоцільним.

5. У підрозділі 3.2. доцільно було б представити результати фізичної підготовленості курсантів ЕГ, КГ1 та КГ2, що значно підсилює б практичне значення роботи та розкрило б ефективність спортивних ігор не тільки у формуванні стресостійкості курсантів, а й підвищенні їх фізичної підготовленості.

6. Вважаємо недоречним включати до переліку умовних позначень загальновідомі й загальноприйняті скорочення: НАТО, ІМТ, ВВНЗ.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження, не знижують значущості результатів дисертаційної роботи Зімнікова О. О., яка виконана на високому науково-практичному рівні.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. У цілому, дисертаційна робота Зімнікова О. О. є самостійною і цілком завершеною працею; характеризується актуальністю, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю; містить значні наукові доробки, що повною мірою висвітлено в наукових публікаціях автора. Дисертаційна робота за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти та науки України від 12.01.2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти та науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341, від 19 травня 2023 р. № 502, від 03 травня 2024 р. № 507), а її автор Зімніков Олег Олександрович заслуговує присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 01 – «Освіта / педагогіка» за спеціальністю 011 – «Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент

Начальник кафедри фізичного виховання
та фізкультурно-спортивної реабілітації

Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова
доктор педагогічних наук, професор

Костянтин ПРОНТЕНКО

Підпис Пронтенка К. В. засвідчую.

Начальник відділу персоналу та стройового штабу
підполковник

Сергій ПИСАРЕНКО

